

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA LIDERLIK QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDA QULAY SHART-SHAROITLARNI YARATISH

Xojimatova Umida Erkinovna

Namangan viloyati, Norin tumani MMTB ga qarashli

1- *sonli umumiy o‘rta ta’lim maktabi*

2- *Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi*

Annotatsiya. *Maqolada maktabda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining liderlik qobiliyatlarini rivojlantirish muammosining dolzarbligi ochib berilgan. Boshlang‘ich o‘quvchilarining liderlik qobiliyatlari, ko‘nikmalari va ijtimoiy faolligini shakllantirish va rivojlantirish zarurligi, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlaridan kelib chiqqan holda liderlik qobiliyatlarini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish, turli faoliyat turlarida tengdoshlar va atrof-muhit bilan o‘zaro munosabatini yaxshilash xususida so‘z boradi.*

Kalit so‘zlar: *lider, liderlik, shaxs, liderlik qobiliyatlari, bolalar jamoasi, ijtimoiy faollik, ta’lim jamoasi, qo‘shma faoliya*

Kirish. “Lider” tushunchasi biznesda, siyosatda, sportda, musiqada vaholanki, xayotimizning barcha jabhalarida uchraydi. Boshqalarni boshqara oladigan obro‘li, nufuzli shaxsni belgilash uchun bu termin ishlatiladi. Bunday odamlar boshqalarni boshqarishga yordam beradigan ma’lum qobiliyatlarga egalardir. Ko‘pchilik jamiyatda asosiy shaxslarga aylanish uchun liderlik psixologiyasini o‘rganishni xohlaydi. Rahbarga aylangan odam ko‘proq imkoniyatlar va istiqbollarga ega bo‘ladi, u oddiy odamlar uchun mavjud bo‘lmagan resurslar va bonuslarga ega bo‘ladi. Xuddi shu narsa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ham ta’lim sifatini oshirishda zarurda. Bolalar yohud boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining shaxsini tarbiyalash va rivojlantirishda liderlik qobiliyati yetakchi omil bo‘lib xizmat qiladi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi o‘z ishida kichik yoshdagi maktab o‘quvchilari, o‘quvchilarining liderlik qobiliyatlari, ko‘nikmalari va ijtimoiy faolligini shakllantirish va rivojlantirishni asoslashi kerak. Mamlakatimizda shakllangan zamonaviy ta’lim tizimi shaxsning liderlik qobiliyatlarini tarbiyalash va rivojlantirishga qaratilgan.

Tahlil va natijalar. Bola shaxsini shakllantirish va rivojlantirish ko‘p jihatdan ijtimoiy ahamiyatga ega maqsadlar va birgalikdagi faoliyat bilan birlashtirilgan ta’lim jamoasida amalga oshiriladi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv boshlang‘ich sinf o‘quvchilari jamoasida faollik, ma’lumot va hissiy darajadagi hamkorlik va do‘stona munosabatlar tizimini ta’minlaydi. Bu muvaffaqiyatli natijalarga erishishga qaratilgan turli xil jamoaviy faoliyat turlarida bolalarning o‘zaro ta’siri uchun zaruriy shartdir. Bunday holda, jamoada kichik yoshdagi maktab o‘quvchilarining bir-biriga nisbatan mehribon munosabati, o‘zaro yordamga intilishi, har bir bolaning bilim va tajribasini

boshqasiga o'tkazishga qaratilganligini anglash mumkin. Shu bilan birga, jamoada harakat qilish orqali o'quvchi o'z bilim va tajribasini kengaytiradi, qo'shma loyihalarni ishlab chiqish, jamoaviy amalga oshirish va sozlash bo'yicha qobiliyat va ko'nikmalarni egallaydi va rivojlantiradi. Demak, jamoa shaxsni tarbiyalash, shakllantirish va rivojlantirishda liderlik yetakchi omilidir.

Liderlik qobiliyati va ko'nikmalarini shakllantirish, bolaning ijtimoiy faolligi ham ta'lim jarayoni, ham ko'p jihatdan ijtimoiy muhit va birinchi navbatda bolalar jamoasi tomonidan belgilanadi. Pedagogika fani va amaliyoti liderlik qobiliyati o'quvchini o'z predmeti pozitsiyasiga qo'yadigan shaxsga yo'naltirilgan ta'limga asoslanib, boshlang'ich maktab yoshidayoq inson ontogenezida shakllantirilishi va rivojlanib borishini isbotlaydi.

“Lider” tushunchasi bu o'zi tomonidan ko'rsatilgan guruh a'zosi. U uning eng obro'li a'zosi, shuning uchun u guruh manfaatlarini to'liq ifodalaydi. Guruh a'zolari bilan ishonchli munosabatlar yuzaga kelganda, rahbar umumiy manfaatlarning shakllanishiga, a'zolarining xatti-harakati va ongiga ta'sir qiladi. Umumiy maqsadga erishishga ko'maklashadi. O'quvchilar sinfda “rasmiy” etakchilik o'qituvchi tomonidan belgilanadi, “norasmiy” tanlov uchun asos jamoadagi shaxslararo munosabatlardir. Agar o'qituvchi va o'quvchilarning tanlovi bir-biriga mos kelmasa, bu jamoada ziddiyatga olib kelishi mumkin. Guruh a'zolari bilan muloqot qilishda o'zining psixologik ta'siridan foydalanib, faol hayotiy pozitsiyani egallagan obro'li rahbar ularni boshqarishga qodir. Ixtiyoriy bo'ysunish tamoyiliga asoslangan rahbarlik eng samarali va ijtimoiy jihatdan qoniqarli deb hisoblanadi.

O'qituvchi sinfdagi liderlikning tabiatini doimiy ravishda tahlil qilishi kerak, chunki liderning guruh a'zolariga ta'siri nafaqat ijobiy, balki salbiy ham bo'lishi mumkin. Ijobiy shaxsga yo'naltirilgan lider tengdoshlariga samarali ta'sir ko'rsatadi va ta'lim ishlarida muvaffaqiyatli natijalarga erishishga hissa qo'shadi. U jamoa uchun turli xil qiziqarli g'oyalarni taklif qiladi ijobiy shaklda, o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini tarbiyalash, o'zini o'zi tasdiqlash, buni ijobiy harakatlar bilan tasdiqlaydi.

Salbiy, avtoritar shakldagi salbiy yo'nalishga ega bo'lgan liderning tashabbuslari, salbiy harakatlar qilish orqali o'zini ko'rsatishga urinishlari uning jamoa etakchisi bo'lishiga yordam bermaydi. Zamonaviy olimlar liderlik fenomenini guruh a'zolarining o'zaro psixologik ta'siri, shuningdek, norasmiy sharoitlarda shaxslararo munosabatlarning shakllanishi, jamoa a'zolari tomonidan axloqiy me'yorlarning belgilanishi, guruhda shaxs rivojlanishining murakkab ijtimoiy jarayoni sifatida qaraydilar. ijtimoiy ahamiyatga ega qadriyatlar, ma'lum bir jamoaviy maqsadga erishish istagini bildiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchisining o'z oldiga maqsad qo'yish, motivatsiya, rejalashtirish, empatiya, diplomatiya kabi etakchilik qobiliyatlari turli faoliyat turlarida asta-sekin shakllantirishidir. Maktabga kirishda birinchi sinf o'quvchilari jamoaviy faoliyatda tajribaga ega emaslar, ma'lum bir vaziyatga mos keladigan liderni tanlash,

uning harakatlari va jamoa a'zolariga ta'sir darajasini baholash va nihoyat, nafaqat saylash, balki, liderning harakatlarini baholagandan so'ng, uni qayta saylashda namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, har bir guruhda har bir o'quvchining o'zni guruh munosabatlari tizimi bilan belgilanadigan ierarxiya mavjud.

Boshlang'ich sinfda liderning o'zini o'zi anglashi ham uning shaxsiyatining xususiyatlariga, ham uning atrofidagi ijtimoiy muhitga, guruhning mo'ljallangan jamoaviy faoliyatni idrok etishga va amalga oshirishga tayyorligiga bog'liq. Bundan tashqari, liderning rahbarligining natijasi qanchalik yuqori bo'lsa, u jamoa a'zolari uchun qanchalik foydali bo'lsa, jamoaviy ishning natijasi shunchalik barqaror, mustaqil va samarali bo'ladi.

Xulosa. Men boshlang'ich sinf o'qituvchisi sifatida jamoada shaxslararo muloqot va atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlardagi tajribam natijasida, boshlang'ich sinf o'quvchisining shaxsini tarbiyalash va rivojlantirishning yetakchi omili, shuningdek, o'quvchilarlar jamoasida liderlik mohiyatini ko'rib chiqadim. Boshlang'ich sinf o'quvchilari, tengdoshlari jamoasidagi lider fenomeni, kichik guruh elementi sifatida liderlikning funksiyalari va asosiy qobiliyatlari ochib berishga xaraat qiladim. Bolalar jamoasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining liderlik qobiliyatlarini shakllantirish turli xil kollektiv faoliyat bilan bog'liq bo'lib, ular davomida shaxslararo munosabatlar, muloqot tizimi yaratiladi va jamoaning har bir a'zosi o'zlarining liderlik salohiyatini ro'yobga chiqarish imkoniyatini yaratadi. Boshlang'ich sinf o'quvchisining shaxsiy liderlik qobiliyatlarini rivojlantirish va shakllantirish samaradorligi bolaning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olishga, do'stona rivojlanish muhitini yaratishga, shu jumladan turli xil ta'lim, o'yin va guruhning birgalikdagi faoliyatining boshqa turlariga bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Chemers M. (1997) An integrative theory of leadership. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. ISBN 978-0-8058-2679-1
2. K.Turaev Yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlantirish. Yangilanayotgan jamiyatda yoshlarning ijtimoiy faolligi: muammo va yechimlar. Respublika ilmiyamaliy konferensiyasi maqolalar to'plami. –T. 2020.
3. Ikramov R.A., Xojiev R.B. (2020). Vospitanie garmonichno razvitogo pokoleniya yavlyaetsya prioritetom gosudarstvennoy molodejnoj politiki.
4. Vestnik nauki i obrazovaniya. № 14 (92). CHast' 1.
5. Hojiev, R. B., & Norboeva, D. O. (2021). Yoshlar ijtimoiy hayotining kognitiv asoslari. Academic Research in Educational Sciences, 2(2)
6. Hojiyev R.B., Xolmo'minov G.B., Sharipov M.L. (2020) Raising a Harmoniously Developed Generation is a Priority of Democratic Reforms in Uzbekistan

7. Zokirov, S. I., Sobirov, M. N., Tursunov, H. K., & Sobirov, M. M. (2019). Development of a hybrid model of a thermophotogenerator and an empirical analysis of the dependence of the efficiency of a photocell on temperature. *Journal of Tashkent Institute of Railway Engineers*, 15(3), 49-57.
8. Горовик, А. А., & Турсунов, Х. Х. У. (2020). Применение средств визуальной разработки программ для обучения детей программированию на примере Scratch. *Universum: технические науки*, (8-1 (77)), 27-29.
9. Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). TA'LIM TIZIMIDA KO'ZI OJIZ O'QUVCHILARNI INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI FANIDA O'QITISH TEXNOLOGIYALAR. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(5), 990-993.
10. Hamidullo o'g'li, T. H. (2022). HOZIRGI KUNNING DOLZARB IMKONIYATLARI. JAWS VA NVDA DASTURLARI. *Scientific Impulse*, 1(2), 535-537.